

Ігор Гоян,
доктор філософських наук, професор,
декан філософського факультету,
ДВНЗ “Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника”
(м. Івано-Франківськ)

Igor Goyan,
Doctor of Philosophy, Professor,
Vasyl Stefanyk Precarpathian
National University
(Ivano-Frankivsk)

ДУХОВНО-МОРАЛЬНІ ЦІННОСТІ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ГОРЯН

ECCLESIASTICAL AND MORAL VALUES IN THE CONTEXT OF PERSONAL DEVELOPMENT IN THE HIGHLANDS

Специфічність феномена духовності як атрибутивної властивості суб'єкта, через яку здійснюється його саморозвиток, що поєднує в собі як об'єктивну, так і суб'єктивну реальності, на сьогоденішньому етапі розвитку суспільства породжує певні суперечності, а інколи й крайності в розумінні її істинної сутності. Доведено, що духовність виявляється в різних онтологічних аспектах; пов'язана із свідомістю, психічною діяльністю, зі світом емоцій і моральними силами людини; зв'язана із вищими цінностями і виступає способом інтеграції смисложиттєвих цінностей, що визначають зміст, якість і спрямованість людського буття; здатна виступати в якості критерію історичного становлення і розвитку особистості. Роль і місце духовного в повсякденному житті людини визначається насамперед її індивідуальною активністю, особливостями потребнісно-мотиваційної сфери, умовами виховання, навчання, а також тим середовищем, де зазвичай перебуває людина. Важливу роль у духовній сутності людини як синтетичному особистісному утворенні, що об'єднує як звернення до пошуків вічного і безконечного, краси, добра та істини, так і соціальні дії, спрямовані на гуманні зміни навколишньої дійсності, відіграють її духовно-моральні цінності, що виражаються в природі моральної свідомості, світогляді, діяннях, поведінці та вчинках людини. Характерною особливістю духовно-моральних цінностей є їх вплив на формування, розвиток та становлення особистості. Саме орієнтація особистості на високі духовно-моральні цінності сприяє стабілізації процесів її соціалізації, а

також виступає необхідною умовою збереження духовної цілісності досліджуваної нами соціально-демографічної групи, стабільного розвитку держави загалом. Це особливо наочно спостерігається в умовах ландшафтно-географічного та етнокультурного гірського середовища, де представлений унікальний етнос зі своїми неповторними традиціями, етнокультурними досягненнями і відмінностями. Крім того, у гірських регіонах зазвичай простежується констеляція складних етносоціальних проблем, без вирішення яких неможливе їх подальше процвітання і духовно-моральний поступ громадян. Також гірські ландшафти володіють значним гуманістичним потенціалом, передусім естетичним і етнокультурним, який за силою впливу на характер етносоціальних процесів конкурує з такими суспільними чинниками, як рівень матеріального забезпечення, комфортність умов проживання, можливість соціальної реалізації тощо. У зв'язку з цим в умовах сучасного суспільства відчувається необхідність у науковому осмисленні змісту системи духовно-моральних цінностей Карпатського регіону в цілому і кожної особистості горян зокрема.

Сучасні соціально-гуманітарні науки характеризуються значним обсягом різнопланових фундаментально-теоретичних та прикладних досліджень із заявленої тематики. Значний вклад у дослідження природи і генези духовно-моральних цінностей при розгляді феномена духовності внесли такі науковці, як П.К. Анохін, Т.Г. Аболіна, М.М. Бахтін, Л.П. Буєва, В.А. Пампурін, Ю.П. Вяземський, Є.В. Золотухіна-Аболіна, І.С. Кон, О.М. Леонт'єв, М.С. Каган, О.Ф. Лосєв, С.М. Поздяєва, С.Л. Рубінштейн, І.Т. Фролов, З.А. Хубієва, О.О. Шаповалова та ін. Зокрема, А.І. Арнольдов, Ю.П. Вяземський, П.М. Єршов, І.Д. Кузнецова та інші наголошують, що духовно-моральний критерій як оціночна основа людського діяння є визначальним у природі духовно-моральних цінностей. Духовність, вважає А.І. Арнольдов, – це здатність переводити універсум зовнішнього буття на внутрішній всесвіт особистості на етичній основі, здатність створювати той внутрішній світ, завдячуючи якому, реалізується “себетотожність” людини, її свобода перед постійно змінними ситуаціями [1]. Для індивіда не будь-яка значущість є цінністю, стверджує А.М. Коршунов. Цінність являє собою позитивну значущість або ж функцію тих чи інших явищ у системах суспільно-історичної діяльності людини. Цінністним є все те, що включається в суспільний прогрес і служить йому. “Цінність є таке всезагальне, яке виконує роль регулятора в діяльності людей, формує структуру особистості. Вона служить відповідним суспільним еталоном, критерієм виміру людських дій” [2, с. 271]. В основі духовно-моральних цінностей, зазначає З.А. Хубієва, знаходиться моральна свідомість, яка має свою структуру, де виділяються моральні категорії, моральні

почуття, моральні ідеали. Норми моралі формуються у внутрішні переконання, почуття та ідеали. Так вони формують поведінку особистості і визначають оцінку її вчинку [3; 4]. Особливу значущість для дослідження проблеми духовності етносу мають роботи філософської і культурологічної спрямованості, в яких представлені особливості та специфіка українського етносу, його риси, які знайшли відображення в духовності (О.І. Воропай, С.І. Грабовський, О.С. Забужко, А.М. Колодний, І.І. Огієнко, В.І. Скуратівський, І.С. Старовойт, М.І. Шлемкевич, В.І. Шинкарук та ін.).

Таким чином, у філософсько-психологічному розумінні духовність включає в себе пізнавальне, моральне і естетичне начало, якому, в свою чергу, відповідають духовні цінності, що відносяться до розряду Вищих – Істина, Добро, Краса, Обов'язок, Совість. У нашому розумінні духовно-моральні цінності – це напрацьовані впродовж усього існування людства, сформульовані в поняттях і зафіксовані в мові знання (філософські концепції, релігійні ідеї, морально-етичні норми, естетичні принципи, правові установки та ін.), метою яких є духовне осмислення світу; це взірець Вищих норм та ідеалів, принципів життя, діяння, поведінки, до яких прагне людина і суспільство загалом.

Що стосується духовно-моральних цінностей горян, то такі цінності, як віра в Бога, повага до батьків, повага до старших, воля до життя, любов до рідної землі, сім'я, родина та інші, навіть у сучасних умовах виступають не догматичними постулатами, а важливим елементом етносоціальної реальності в гірському регіоні. Як засвідчують сучасні дослідження (О.Ю. Кульчицького, М.В. Гримич, О.В. Киричука, В.Д. Хруща і О.В. Хрущ та ін.), саме ці цінності на даний час відіграють визначальну роль у формуванні особистості горян.

Аналізуючи природу і походження духовно-моральних цінностей, ще раз зазначимо, що вони характеризують той імпульс активної діяльності і перетворень, який закладений у самій людині. Дані цінності завжди пов'язані з гуманістичними ідеями людини, центром яких виступає ставлення людини не тільки до себе, але й до інших людей із почуттям поваги до їх гідності [3; 4]. Мораль і моральні норми виступають важливими чинниками в структурі духовно-моральних цінностей. Дані чинники відіграють надзвичайно важливу роль, оскільки не фіксуються в законах. Споконвіку мораль та морально-етичні норми горян представлені в пошані до старшого покоління, повазі до батьків, культі предків, які завжди були основою монолітності та духовної єдності української гірської громади. Усім відома гостинність горян, тісно пов'язана з поняттям сім'ї: прийняти гостя в хаті – святий обов'язок. Століттями горяни вирощували хліб, виховували дітей, передаючи їм у спадок набутий матеріальний і

духовний скарб; завжди з великою відповідальністю підходили до виховання дітей, формуючи їхню індивідуальну свідомість.

Важливе місце в структурі духовно-моральних цінностей, поряд із етичним, займає естетичне, яке найбільш концентровано виражається в мистецтві, хоча може проявлятися і в інших видах діяльності. Так, основні естетичні цінності горян виражені в речах народного побуту, які народжувалися як з практичних потреб, так і з естетичних запитів. Їм притаманні як досконалість техніки, так і художній вимисел в оформленні. Естетична цінність і етична спрямованість прикладного мистецтва особливо виразно сприймаються в ансамблі житлового комплексу горян. Тут віками створювався суворий виразний тип житла, де все визначалося патріархальним способом життя великої родини: почесне місце голови роду, закриті візерунковими килимами ліжка, складене стопкою домашнє начиння, зроблене руками самих господарів. Все це було відзначене мудрістю, простотою і доцільністю, містило в собі своєрідну художню силу і виражало етичну спрямованість, турботу про людину. В числі найбільш поширених видів декоративного мистецтва були килимарство, гончарне виробництво, в'язання, вишивання, різьблення по дереву тощо.

Підсумовуючи, зазначимо, що вищою цінністю людини виступає духовність. Саме в духовності і її цінностях втілений невичерпний потенціал людини. Ідеальність духовності виявляється в процесі гармонійного розвитку духовних здатностей людини, а саме – в добровільному виборі нею важливих духовно-моральних цінностей, ідеалів і підпорядкуванні свого життя їх вимогам.

Література

1. Введение в культурологию [Текст] : учебное пособие / А.И. Арнольдов. – Москва : Народная Академия культуры и общечеловеческих ценностей, 1993. – 350 с.
2. Коршунов А.М. Диалектика социального познания / А.М. Коршунов, В.В. Мантатов. – М., 1988. – 383 с.
3. Хубиева З.А. Духовно-нравственные ценности и их роль в жизнедеятельности человека / З.А. Хубиева // Научные труды СевКавГТУ. Серия “Гуманитарные науки” / СевКавГТУ. – Ставрополь, 2004. – № 4.
4. Хубиева З.А. Духовность: духовно-нравственные ценности / З.А. Хубиева // Современные социально-философские и психолого-педагогические проблемы. / СевКавГТУ. – Москва-Ставрополь, 2006. – Вып. XIX.